

z emancipace divadla (tělesnosti, performativity) vzhledem k dramatu (slova). V druhé půlce Carlsonovy práce tedy vstupujeme do husté sítě úvah, složené ze statí tvůrců samých, buď obecně (různé -ismy), nebo individuálně programových (Appia, Craig, Stanislavský, Kantor, Brook...), z estetických a filozofických tezí (Hegel, Nietzsche) a v menším množství i z tzv. čisté teorie či metateorie (strukturalismus, sémiotika atd.). Všechny tyto názory jsou součástí spleťového putování za moderním divadelním výrazem.

Je však nutno uvést, že Carlson nazírá dějiny teorie jako dobrodružný „seriál“ poháněný nejdříve spory o drama a pak diskusemi o divadle. V zásadě se tyto debaty dají ovšem stylizovat podobně – jako spory tradicionalistů, moralistů, puritánů, kteří zastávali striktní dramatické požadavky a upřednostňovali morální poslání hry, proti svého druhu volnomyšlenkářům, kteří vycházeli z „přírozených“, tedy rozvolněných formálních náležitostí a nepotírali zábavnost. Vždy to také souviselo se světovým názorem autora.

Carlsonovu knihu můžeme číst i jako dějiny teoretických problémů napříč historií. Příkladem je příběh tzv. dramatických jednot. Jedinou závaznou jednotu (děje) autor zachycuje u Aristotela a pak jen sleduje názorový vývoj u Castelveta (který žádal jednoty místa a času) a posléze např. u Jeana de la Taille, který všechny tři jednoty shrnul. Drama jednot tím pro něj ale nekončí, nadále reflektuje polemiky o jejich počtu a funkci až do počátku 19. století, kdy začaly být pokládány za přežitě (Colleridge). Podobně se zabývá například i Zolovou manifestací naturalismu, již zpětně vztahuje k předchůdcům takového uvažování: k Aristotelovi, který požadoval pravděpodobnost, k Rousseauovi, který stavěl na přírozenosti, k Diderotovi, který hlásal racionální přístup k divadelní prezentaci, či ke Strindbergovi, formulujícímu potřebu tzv. objektivního postoje.

K čemu je tedy Carlsonova suma dobrá? Kromě širokého poučení navodí dokonalou představu o složitosti procesů západního myšlení o divadle. Nabídne totiž obraz dějin, které probíhají ve vlnách, zákrutách či v zauzleních, a vytvářejí tak dojem jakéhosi labyrintu. Ten ukáže jako intelektuálně přitažlivý, ale i zrádný členitostí, nevyzpytatelností a nekonečností. A proto je důležité mít Carlsona.

Milan Černý

Neznámí na Rusi

(GROCHOVSKIJ, Vjačeslav. *Čeští hudebníci na Rusi*. Praha: NAMU, 2010. 343 s.)

Publikace Vjačeslava Grochovského *Čeští hudebníci na Rusi* vychází z jeho doktorské práce obhájené v roce 2008 na Hudební fakultě AMU. Moskevský rodák studoval hru na klavír v Hudebním učilišti moskevské konzervatoře a ve studiích posléze pokračoval ve třídě profesora Mariána Lapšanského na pražské Hudební fakultě AMU. Je laureát několika ocenění, interpret klavírních skladeb rozhlavových produkcí a zakladatelem *Festivalu Eduarda Nápravníka*.

V úvodu knihy píše, že pro svou práci během deseti let shromáždil bohatý materiál z archivů v Moskvě, Petrohradě, Oděse a mnoha dalších městech a místech, kde zanechala tvůrčí ruka českých hudebníků svoji stopu. Pokud má domácí čtenář muzikologické literatury přibližnou představu o historii českých hudebníků působících v Rusku na přelomu 19. a 20. století, jeho povědomí je upnuto především ke kusým informacím o nejslavnějším reprezentantu českého původu – Eduardu Nápravníkovi (1839–1916). Tím však většinou naše vědomosti končí. Grochovského práce až překvapivým způsobem ukazuje, jak významný byl pobyt českých umělců pro rozvoj ruské národní identity v umělecké tvůrčí rovině. Sledovaný úsek hudebních dějin je završen polovinou třicátých let 20. století. Seznam literatury čítá více než dvě stě položek, k tomu je nutné připočítat veliké množství rešerší dobových ohlasů, stejně tak i úředních dokumentů a memoárů ruských kulturních činitelů a skladatelů.

Práce sama je rozvržena do deseti kapitol, z nichž některé nabývají rozměrů samostatné monografické studie – mám na mysli rozsáhlejší kapitoly čtvrtou Eduard Franzevič Nápravník: Život a tvorba (98 stran) a dále kapitolou devátou Váša (Václav) Ivanovič Suk: Život a dílo, kterou Grochovskij rozčlenil do pěti samostatných bloků (Toulavá léta, Období zralého mistrovství, Slavné desetiletí ve Velkém divadle: 1906–1916, V. I. Suk u dirigentského pultu symfonického orchestru, Působení ve Velkém divadle v období

let 1922–1933, 89 stran). Páteří knihy jsou právě tito dva umělci, o kterých v české literatuře nenalezeme příliš informací, protože dostupnost ruských archivů je v mnoha případech stále ještě velmi obtížná, jak ostatně uvádí i sám autor v rozhovoru pro Hudební rozhledy.

V případě Eduarda Nápravníka se máme možnost dozvědět nejen všeobecně známé okolnosti slavného nástupu do angažmá Mariinského divadla, které získal na základě úspěšného zaskoku v orchestru, ale v souvislosti s jeho osudem autor čtenáři odhalí existenční a umělecké problémy operních divadel Ruska. Grochovskij uvádí na příkladech, a také na podrobné analýze repertoáru, způsoby růstu umělecké úrovně a sleduje veškeré důležité momenty Nápravníkových divadelních sezon. Velmi přínosné jsou citace ze skladatelových pamětí. Rozsáhlá kapitola mapuje život skladatele a dirigenta od jeho příchodu do Petrohradu v roce 1861, kdy se stává kapelníkem orchestru knížete Jusupova, přes konkrétní úkoly Nápravníka jako důležité opory Mariinského divadla, boje proti byrokracii a nezájem dvora až po jeho nervová vypětí a smrt. Grochovskij z rozličného materiálu modeluje plastický obraz umělce, vše dokládá citacemi a nevyhýbá se ani kriticky věcnému hodnocení Nápravníkovy významu.

Ještě menší povědomí však máme o Vášovi Sukovi. Více než dvacet let působil v divadlech mimo hlavní město Ruska (mj. v Kyjevě, Charkově, Oděse, Minsku, Kazani, Saratově, Omsku a Kišinevě), kde uváděl první „regionální“ inscenace oper Čajkovského, Glinky, Borodina a Rubinsteinje. Teprve počátkem 20. století se podle Grochovského stává jedním z vedoucích dirigentů Ruska. Jako hlavní dirigent se udržel ve Velkém divadle až do roku 1933, stejně tak je jeho jméno spjata se známým operním studiem K. S. Stanislavského.

Vedle těchto monografických pasáží nalezne čtenář i náhled do historie prvních českých hudebníků v Rusku šedesátých let 18. století. Autor zmiňuje Jana Bohumíra Prače, prvního sběratele ruských lidových písní a autora významného sborníku *Sobranije narodnych ruskych pesen s ich golosami*. Podobný vliv na rodící se ruský hudební život měla i početná rodina Kerzelliova. Uvádí i skladatele a pedagoga Josefa Kerzelliho, který byl spolupracovníkem prvního ruského

hudebního časopisu *Muzykalnyje iveselenija*, dále se věnuje skladatelům oper a pedagogům Ivanu, Franzi a Michailu Kerzelliovým. Všechny jmenované umělce pojednává v kontextu ostatních zahraničních hudebníků, kteří v Rusku v 18. století významně působili. Samostatnou kapitolu pak Grochovskij věnoval Janu Antonínu Marešovi, znamenitému hráči na lovecký roh, ale i zdokonaliteli nástroje a hry na něj. Raketový vzmach rohových orchestrů je připisován právě Marešovu působení. Drobná kapitola zmiňuje i zapomenutého hudebníka první poloviny 19. století Josifa Josifoviče Geništu (Jeništu), který se narodil v Moskvě a vyrůstal v české hudebnické rodině. Byl v úzkém styku s vynikajícími moskevskými básníky a spisovateli salonu Zinajdy Volkonské. Vešel ve známost i jako skladatel (mj. dvou komických oper) a klavírista se značnou popularitou, byl jedním z prvních interpretů Beethovenových klavírních koncertů v Rusku a ve svých tištěných *Zápiscích* o něm píše i Michail Ivanovič Glinka.

Podobný prostor věnuje autor i sborníku Velkého divadla v Moskvě Ulrichu Josifoviči Havránkovi, známému pod ruským jménem Avranek. Kapitola je uvedena souhrnem problematického dobového provozu Velkého divadla, čímž je ještě zvýrazněn význam tohoto umělce pro rozvoj slavného operního domu. Ohledně Havránkových vysokých nároků při práci se sborem, vedoucím k výjimečným ohlasům ve společnosti, si u příležitosti premiéry opery *Sněžurka* napsal několik pochvalných poznámek do deníku i skladatel Rimskij-Korsakov. Grochovskij dále sleduje vývoj a vliv Havránkovy padesátileté práce na formování souboru, cituje mnohé deníky a Jakovleovu studii o moskevské operní scéně, vydanou v roce 1925. Následně drobnější kapitoly pojednávají mj. o slavné anabázi Wihanova Českého kvarteta, větší prostor autor věnoval Janu Hřímálému, profesorovi moskevské konzervatoře, pokračovateli houslové tradice Ferdinanda Lauba, a devět stran připadlo i Jevgeniji Franceviči Vitáčkovi – českému Stradivarimu v Rusku, jak jej autor sám uvedl v titulu kapitoly. K již zmíněnému seznamu literatury připojil autor i cenný soupis (čtrnáct stran) významnějších českých hudebníků, kteří v Rusku žili a působili.

Grochovskij uvádí u všech hudebníků nejen zajímavá životopisná data, náhledy do rodinných zázemí, ale i velkou část informací

o dobovém provozu hudebních center i vybraných souborů a divadel. Zaměřuje se na problematické otázky utváření ruské kultury sledovaného období. Velkým plusem jsou přehledy repertoáru a citace dobové literatury a pramenů. Při kompletaci zdrojového materiálu vznikly drobné nedostatky, třeba opakované informace o Nápravníkově vstupu do angažmá atp., či překročení rámce knihy týkající se českých hudebníků rozsáhlejší charakteristikou skladatele M. I. Glinky (více než čtyři strany textu) – ale i to je vzhledem k přiblížení kontextu pochopitelné. Bohužel se pro publikaci nepodařilo získat cenné fotografické dokumenty z ruských archivů a zůstalo tak „jen“ u sedmi fotografií z fondu Českého muzea hudby. Knihu Vjačeslava Grochovského považují za hodnotný soubor příspěvků a velmi slibný a motivující start pro další možné a nutné výzkumy tématu.

Eva Stehlíková

Sklizeň v Sudetech

(HROMADA, František a kol. *Historie chebského divadelního života / Egerer Theatergeschichte: 1410–2011*. Přel. Maria Hammerich-Meier. Cheb: Západočeské divadlo v Chebu 2011. 472 s. LIBICH, Miloš. *Mostecké divadelní stouptí: Městské divadlo v Mostě 1911–2011*. Most: Hněvín, 2011. 263 s. ZBAVITEL, Miloš – BOŽENEK, Karel – PRACNÁ, Sylva – FIŠEROVÁ, Blanka – ŠOPÁK, Pavel. *Divadlo v Opavě: 200 let / Theater in Troppau: 200 Jahre: 1805–2005*. Ostrava: Montanex, 2005. 249 s.)

Jedním z léků, které bych naordinovala nemocné české teatrologii zabývající se otázkou, jak psát dnes o divadle, je zpracování lokální divadelní historie. Jak ukázala už publikace Východočeského divadla Pardubice *Před oponou za oponou*, v níž teatrologové odvedli výbornou práci,¹ takové práce přispě-

1 JIŘÍK, Jan – MOHYLOVÁ, Věra – SYROVÁTKA, Tomáš – ŠOTKOVSKÁ, Jitka – VODÍČKA, Libor. *Před oponou, za oponou: osobnosti Východočeského divadla Pardubice 1909–2009*. Pardubice: Východočeské divadlo Pardubice, 2009. 207 s. Recenze viz STEHLÍKOVÁ, Eva. *Před oponou, za oponou [...]*. *Theatralia* 13, 2010, č. 2, s. 175.